

ZABAVA I DOKOLICA U ZLATNO DOBA DUBROVNIKA

U drugoj polovici 20. stoljeća historiografija se počela udaljavati od političke i događajne povijesti, zahvaljujući radovima znanstvenika okupljenih oko časopisa Annales. Interdisciplinarna istraživanja i novi metodološki pristupi omogućili su popularizaciju povijesti svakodnevice, koja postaje ključni element suvremenih historiografskih perspektiva. Primjer toga je istraživanje dokolice i zabave u Dubrovačkoj Republici tijekom humanizma i renesanse, gdje se proučavaju aspekti noćnog života, igara i pijanstava. Iako je slika dubrovačke svakodnevice iz tog razdoblja nepotpuna zbog nedostatka izvora, moguće je rekonstruirati fragmente društvenih aktivnosti toga vremena.

Ključne riječi: Povijest svakodnevice, dokolica, Dubrovačka Republika, krčme, prostitucija, noćni život, zabava

1. UVOD

Promatrajući razvoj historiografije može se primijetiti njeno odstupanje od političke i događajne historije u drugoj polovici dvadesetog stoljeća zahvaljujući zlatnom djelovanju drugog kruga znanstvenika okupljenih oko časopisa Annales. Zahvaljujući historijskoj potrebi za interdisciplinarna istraživanja te oblikovanju njene metodološke naravi, povijest se svakodnevice popularizira i postaje neizbježan segment novih perspektiva suvremene historiografije. U tom slučaju, društvena se historija sa svojim elementima svakodnevice i strukturama mentaliteta može vidjeti i na primjeru istraživanja dokolice i oblika zabavljanja u Dubrovačkoj Republici u razdoblju humanizma i renesanse. Premda je još uvijek nepotpuna slika dubrovačke svakodnevice u tom povijesnom periodu, zbog manjkavosti vrela, može se barem djelomično, preko fragmenata, razumjeti kako je izgledao noćni život dubrovačkih mladića ili kako se „prazan hod“ svakodnevnice popunjavao igrama i pijanstvom u obližnjim krčmama pa će upravo o tome i biti riječ u ovom seminarskom radu.

2. ZABAVA I RAZONODA DUBROVČANA U VRIJEME HUMANIZMA I RENESANSE

Na prijelazu iz srednjeg u rani novi vijek, zapadna civilizacija doživljava preporod u umjetničkom i znanstvenom aspektu za humanizma i renesanse. Humanizam se može definirati kao strujanje ili pokret na jednoj intelektualnoj i duhovnoj razini čija je ideologija prožeta mogućnošću čovjekova života, njegova stvaralaštva, razmišljanja i sagledavanja svijeta koji ga okružuje. Jasno je da je u tom pravcu čovjek u središtu zbivanja i onaj koji na kontemplativan način oživljava antičke ideale. Ovo je razdoblje omogućilo intelektualni temelj renesansnom preokretu Zapada, a sama renesansa (franc. *renaitre*, tal. *rinascere*) i svojom etimološkom pozadinom označava zapravo novi život odnosno preporod. Iz mraka srednjovjekovlja, umjetnost i znanost po uzoru na antički svijet doživljava procvat i ostavlja za sobom bogate tragove dostignuća i shvaćanja tadašnje europske civilizacije.¹ U takvom se duhu razvijala i Dubrovačka Republika koja je tada uživala zlatno doba svog gospodarskog, političkog i društvenog razvoja. Urbani izgled Dubrovnika se na prijelazu iz XIV. i XV. stoljeća poprilično promijenio pri čemu su se blatnjave, smrdljive i često neugledne gradske ulice zamijenile reguliranim sustavom vodovoda i kanalizacije, lijepim sakralnim građevinama, gradskim palačama, popločanim trgovima i ulicama kao središtima društvenih zbivanja.² Promatrajući vremenski relativitet, može se reći da su određene društvene strukture ili bolje rečeno fenomeni iz prošlosti gotovo nepromijenjeni u komparaciji s današnjicom. Naime, pozitivistički pogled je često naglašavao sveobuhvatni društveni napredak, ali se s druge strane može zamijetiti kako su određeni društveni fenomeni gotovo konstantni u svom obliku u prošlosti kao i danas. Pod tim se najviše misli kada se govori o dokolici i zabavljanju u čovjekovoj svakodnevici. Uz to, veliku ulogu igra i povijesni prostor koji okružuje čovjeka i njihov međuođnos, a kao jedna posljedica takve zavisnosti je i razvoj gradova i njihova povezanost s urbanim stanovništvom. Određeni su europski gradovi na prijelazu iz srednji u rani novi vijek, a među njima i Dubrovnik, postali središta zbivanja, trgovačke razmjene, politike, kulture, znanosti i umjetnosti. Gradski se prostori konstruiraju i razvijaju sukladno potrebama svakodnevice njihovih stanovnika. S obzirom na to da su se tada u Dubrovniku prostori dijelili na one privatne i javne, važno je napomenuti kako su upravo najdinamičniji javni prostori, središta narodne kulture bile tržnice, crkve i krčme. Ti su prostori bili namijenjeni za izmjenu informacija odnosno vijesti, mjesto utjehe, dokoličarenja i u konačnici zabave. Ovdje se može povući i paralela sa današnjicom jer se očito dinamika javnih prostora nije puno promijenila od prošlih vremena o kojima je i riječ.³ Dubrovnik je tijekom humanizma i renesanse bio razvijeni lučki i trgovački grad koji je djelovao kao posrednik u tranzitnoj trgovini između Zapada i Istoka, u kojem su poslovali i djelovali brojni strani i domaći mornari i trgovci.⁴ Taj se period naziva Zlatnim dobom Dubrovnika u kojem je Republika imala opći prosperitet, gospodarski i trgovački uzlet kao rezultat sposobnosti njezinih političkih predstavnika.⁵ U takvom su se ozračju gradili i brojni ljetnikovci, u gotičkom, renesansnom i baroknom stila, u kojima su dubrovački patriciji uživali i zabavljali se sa svojom obitelji i

1 M. PANTIĆ 1967: 9–17.

2 B. KREKIĆ 1987: 7.

3 G. RAVANČIĆ 2001: 9–11.

4 J. LUETIĆ 1997: 2.

5 B. STULLI 1989: 60.

prijateljima koje bi tamo ugostili.⁶ S obzirom na takvu razvijenu posredničku trgovinu i luku koja je vrila domaćim i stranim putnicima, trgovcima i mornarima, sigurno je da im se trebala osigurati nekakva zabava preko koje će potratiti svoje slobodno vrijeme. Uz krčme kao najbolji oblik za dokolicu, vjerojatno su, prethodno spomenuti, posjećivali i javne kuće za zabavu i seksualne užitke. O prostitutkama koje su pružale svoje usluge kao vid zabave svjedoče i neki povijesni izvori dubrovačkog arhiva čiju je interpretaciju dao povjesničar Gordan Ravančić, o čemu će govoriti sljedeći podnaslov.⁷

2.1. POVIJESNA SVJEDOČANSTVA O PROSTITUCIJI KAO VIDU ZABAVE

Svjetska je, kao i domaća, historiografija davno istražila i potvrdila kako je prostitucija bila sveprisutna kroz sva povijesna razdoblja i društvene strukture. Sukladno s ovom činjenicom ne postoji razlog zašto prostitucija ne bi bila prisutna i u Dubrovačkoj Republici za humanizma i renesanse. Iako se ovaj seminarski rad ne koncentrira na pregled statusa i položaja žena u Republici, svakako je potrebno istaknuti prostitutke jer su se one na neki način i gledale kao rasonoda i zabava muškarcima, svih društvenih slojeva, u kasnim noćnim satima. G. Ravančić, u svom članku *Prostitucija u kasnosrednjovjekovnom i renesansnom Dubrovniku* (2004.) navodi, na temelju povijesnog vrela iz 1409. godine, da su javne kuće bile smještene „Od doma ser Marina Crijevića do ograde hospitalia ser Marina Bodačića te od ulice koja ide prema moru, sve do linije polovice grada“.⁸ Svakako je zanimljivo istaknuti kako nisu sve prostitutke radile u javnim kućama, već je bilo i onih koje su glasile kao „slobodne“, odnosno onih koje su zabavljale muškarce u svojim kućama ili domovima onih muškaraca koji su im zapravo bili svodnici. U blizini javnih kuća su znale biti i krčme, ali će se tom središtu društvenih zbivanja će dati veća pažnja u drugom dijelu ovog seminarskog rada. Dalje imamo jedan izvor koji datira iz 22. ožujka 1408. godine i koji svjedoči o tučnjavi dubrovačkog trubača Ivana i njegove pratnje s dvojicom Slavena koji su se našli na istom mjestu, u blizini Castelleta. Naime, trubač Ivan se sa svojim prijateljima odlučio zabavljati u Castelletu, ali ga je putem zaustavila jedna prostitutka (*meretrix*) i očigledno nudila svoje usluge, ali je isto tako nudila u tom trenutku usluge i dvojici Slavena. S obzirom na to da su i jedni i drugi htjeli zabavu s dotičnom damom, došlo je do velike tučnjave iz koje je trubač Ivan izašao s velikim ozljedama. Toliko je bio ozlijeđen da je ovaj iskaz kriminalnom sudu dao iz svog kreveta jer se nije mogao pojaviti osobno zbog siline tjelesnih ozljeda.⁹ U drugom je izvoru riječ o prostitutki, koji datira iz 1431. godine, koja je bila osuđena jer je uoči Uskrsa zabavljala zatvorenika koji je bio smješten u zatvoru unutar Kneževe palače. Zanimljiv je i način na koji je ona tamo dospjela. Naime, na nagovor zatvorenika, zatvorski je stražar pozvao i pustio prostitutku u ćeliju, a kada je ujutro knez išao u obilazak zatvora, imao je što vidjeti. Prostitutku koja spava sa zatvorenikom. Svih troje su sljedeći dan bili kažnjeni.¹⁰ Na ovim se oglednim primjerima može kratko i fragmentirano dočarati noćna dokolica i zabava dubrovačkih muškaraca pa čak i onih koji nisu bili na slobodi.

6 R. HARRIS 2006: 318.

7 G. RAVANČIĆ 2004: 89–107.

8 G. RAVANČIĆ 2004: 92–93.

9 G. RAVANČIĆ 2004: 97.

10 G. RAVANČIĆ 2004: 98.

3. NOĆNI ŽIVOT MLADIH U DUBROVAČKOJ REPUBLICI

Poznato je da se najčešće zabava i drugi oblici dokolice, ali i prekršaja dešavaju noći. Dubrovačka je Republika pokušavala kontrolirati svoju mladež u noćnim satima, ali je isto tako bila poprilično tolerantna. Kako bi se postigla određena kontrola zabave, koja je znala eskalirati u sukobe, republička je vlast znala ograničavati kretanje po gradskim ulicama noći, nošenje oružja i vrijeme rada krčmi, od trećeg zvona (*Post tertiam campanam*) pa sve do prve jutarnje Zdravomarije sa zvonika crkve sv. Marije Velike. Kretanje po noći je bilo dozvoljeno samo u određenim okolnostima odnosno kada bi netko morao čuvati vinograde ili kada bi se trebao osigurati brod ako je došlo do nekog nevremena. Stoga, većina se stanovništva zatvarala u svoje domovine iza drugog zvona jer se trebalo ustati rano i odlaziti na rad. Dubrovačke su ulice i trgovi po danu bili središta društvenog zbivanja za većinu puka, dok je noć bila rezervirana za mladiće, ali i starije koji su bili ljubitelji pijanstva i pustolovina. Mladići su tako lutali noću ulicama najčešće u grupama pri čemu bi pjevali, pili, odlazili ženama lakog morala, činili nepodopštine i smišljali šale. Uz to, često bi se i radi zabave potukli sa nekom drugom grupom, strancima ili Vlasima, a koristili su se nekad noževima, kopljima ili štapovima. Omiljeni oblik zabave im je svakako bilo kockanje ili kartanje. Republika im to nije zabranjivala, dok je s druge strane u Splitu bila zabranjena bilo kakva igra za novac. Jedino što je vlast branila statutom je bilo posuđivanje novca onima koji su voljeli kartu ili kocku. U igri u kojoj su sudjelovale dvije osobe bi postojala i ona treća koja je bila zadužena za zalog kojeg je trebala predati nakon završetka igre pobjedniku.¹¹ Varanje na kockanju je mogla biti učestala pojava pa bi se tako znalo lažirati kocke tako da bi im se promijenio oblik, materijal, da ih se manipulira magnetom i slično. U tom je slučaju slijedila kazna ako se varalicu uhvati na djelu. Česti su problemi bili i prilikom uloga i zaloga, što bi rezultiralo nasiljem i svađama.¹² Važno je napomenuti i renesansni sport koji se igrao na dubrovačkim ulicama, koji je služio kao zabava za mladež, kojem svjedoči natpis na istočnoj strani zida crkve sv. Roka, *Pax vobis. Memento mori qui ludetis pilla* (hrv. „Mir s Vama. Sjetite se da ste smrtni vi koji se igrate loptom“) a koji je vidljiv i danas.¹³

3.1. POVIJESNO SVJEDOČANSTVO O SLUČAJU IZ MLADOSTI DUBROVAČKOG PJESNIKA ŠIŠKA MENČETIĆA

Sukladno društvenim strukturama i njima pripadajućim normama u Dubrovačkoj Republici, plemenitaški mladići, sve dok ne napune 18. ili 20. godinu, nisu s državopolitičke strane punopravni mladići. Doduše, svakako je istina da su imali društveni prestiž jer su bili iz plemićke obitelji, ali nisu imali udjela u vlasti do svoje punoljetnosti. Povjesničarka Z. Janeković Römer u svojoj monografiji „Okvir slobode: dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma“ (1999.) navodi zanimljivu zgodu iz mladih dana poznatog dubrovačkog renesansnog pjesnika Šiška Menčetića koja je rezultirala njegovim odlaskom u zatvor na šest mjeseci. Naime, pored njegove kuće u susjedstvu je živjela druga plemićka obitelj čije su sluškinje bile zanimljive Šišku i njegovoj braći pa su ih oni, iz razonode, ponekad zadirkivali dobacivanjem i bacanjem kamenja na prozore njihovih soba u prizemlju susjedne kuće. Među njima je bila i sluškinja Vladislava koja se očito sviđala mladom Šišku

11 Z. JANEKOVIĆ RÖMER 1994: 7–14.

12 S. F. FABIJANEC 2009: 41.

13 G. RAVANČIĆ 2000: 63.

pa ju je on na Badnju večer, 1476. godine odlučio ponovno zadirkivati iz zabave. S druge strane, Vladislavi se to nije svidjelo pa ga je nazvala raznim pogrdnim imenima (magarac, pokvarenjak, bogalj) na što se on naljutio i krenuo bodežom na nju. Vladislava je zadobila posjekotinu, a mladi Šiško Menčetić zatvorsku kaznu od 6 mjeseci.¹⁴ U sudskim se zapisima mogu pronaći i brojni drugi procesi koji su se vodili protiv dubrovačke mladeži koja je zbog želje za zabavom često upadala u probleme i tako kršila brojna pravila. Tako se spominju brojne uvrede, zadirkivanja, ruganje, tučnjave, prerušavanja, uznemiravanje građana i pijančenje. Noć je bila dio dana kada se najviše zabavljalo među mladima, a kada bi počinili nekakav prekršaj, često bi provodili noći u tamnici koja bi im služila kao dobra pouka.¹⁵

4. KASNOSREDNJOVJEKOVNE KRČME – ŽARIŠTA DUBROVAČKE DOKOLICE

*..Kad u krčmi skupa svi smo,
preplašeni smrtni nismo,
za igru smo samo orni,
od nje znojni i umorni.
Zato čeljad krčmom luta,
kako vino novac guta –
Ako li ste voljni znati, sad ćete me poslušati..*

–Carmina Burana¹⁶

Jedna od usluga koje su se nudile u Dubrovačkoj Republici su svakako i one koje su bile u krčma-ma. Stručna literatura smješta zanat krčmara ili krčmarice u ugostiteljsku struku jer se tamo točilo piće, ponegdje se mogla naručiti i hrana, a najviše se moglo posvjedočiti dobroj zabavi, pijančenju i ponekoj tuči.¹⁷ Svjetovna narodna kultura ima bogatu povijest, a u nju se mogu, uz brojne pučke priče, sajmove, plesove, kockanje, kartanje i baladu, smjestiti i krčme ili gostionice (ovisno koji se termin koristi u literaturi). Često je svećenstvo kritiziralo da su krčme mjesta koja odvlače ljude od Boga i Crkve, ali isto tako nisu bili ni sami daleko od posjećivanja tih istih.¹⁸ Hrvatska je historiogra-fija još uvijek slabo posvetila pažnju istraživanju društvenih fenomena vezanih uz krčme, ali strana literatura može poslužiti kao smjernica koja vidi svratišta i krčme kao glavna središta u povijesti narodne kulture.¹⁹ Kao što je prethodno spomenuto, zanat krčmara literatura pozicionira pod pre-hrambenu struku, tik uz mesare, pekare i mlinare. Dubrovačka je Republika imala bratovštine, koje doduše nisu imale veliki utjecaj u političkoj strukturi, pa je tako postojala i bratovština krčmara što

14 Z. JANEKOVIĆ RÖMER 1998: 183–185.

15 Z. JANEKOVIĆ RÖMER 1998: 186.

16 G. RAVANČIĆ 2001 : 73 (prijevod donesen prema: John Kiki i Tonko Maroević, *The Carmina Burana expirience*, Zagreb – London: Ltd, 1995.).

17 J. LUČIĆ 1979: 122.

18 P. BURKE 1991: 168–171.

19 G. RAVANČIĆ 2001: 15.

se može potvrditi i matrikulom iz 11. veljače 1449. godine, sastavljenom od strane notara Ivana.²⁰ Krčme su bile dio javnog prostora koji se gledao kao svojevrsna pozornica društvenog života i svakodnevnih zbivanja. U njima se moglo slaviti, zabavljati, opijati, svirati, ali i potući. Glavni uzrok ovakvom ponašanju, bilo veselju ili nasilju, jest bilo vino. Sredozemni je svijet bio jedan od najvećih uživatelja ispijanja vina, a čak se i ponegdje smatra kolijevkom konzumacije plodova vinove loze. Na prostoru se Dubrovačke Republike proizvodilo i pilo bijelo vino (*vinum album*) i crno ili crveno vino (*vinum vermelum*), dok su vlasti zabranjivale da se prodaje mješavina vina s medom jer je to štetilo kvaliteti proizvoda. Postojala je trgovina na veliko vina, ali i na malo (*a minuto*), a upravo je ta prodaja na malo bila važna za krčmare jer su tako opskrbljivali svoje krčme. Sredinom se 14. stoljeća, prema nekim procjenama, godišnje u Dubrovniku pilo čak 2 milijuna litara vina, što bi značilo da je po glavi stanovnika išlo oko 517 litara. Ovakve brojke ne trebaju čuditi zato što je tada hrana, zbog načina konzerviranja, bila vjerojatno slanija nego danas, a i nije bilo dovoljno pitke vode koja je postala dostupnija tek u prvoj polovici 15. stoljeća kad su se izgradile Onofrijeve česme.²¹ Nadalje, krčme nisu imale neka specifična vlastita imena već su se, pred sudom, navodila imena vlasnika tih krčmi. Najčešće su vlasnici krčmi bili ugledni pučani ili dubrovački patriciji, pa čak i kler, a ne krčmar ili krčmarica koji su unutra radili. Krčmar (lat. *tabernarius*) je znao biti i zajmodavac i zalagaoničar, a znalo se dogoditi da je pokoji krčmar morao dati i vlastite stvari kao zalog ako mu posao u krčmi ne bi išao najbolje. Radno vrijeme krčme je propisivao i Statut u kojem se navodilo da krčme mogu raditi do trećeg zvona, a to je pak ovisilo i o godišnjem dobu. Naime, ukoliko je ljetno vrijeme, onda je treće zvono bilo oko 23:00, a ako je bilo zimsko doba godine, onda su se krčme morale zatvoriti do 22:00. Uz to, važno je napomenuti da su krčme radile svakim danom i blagdanima i državnim praznicima. Ovdje se može jasno ocrtati važnost krčmi za svakodnevni život renesansnog Dubrovčanina. Najčešće su bile locirane u blizini glavnih ulica, trgova i prostora uz crkvene građevine (samostani, crkve). Nažalost, za unutrašnji se izgled dubrovačkih krčmi ne zna zbog manjkavosti povijesnih vrela. S druge strane, zbog nekih izoliranih slučajeva o tučnjava možemo saznati iz kaznenih spisa da su se posjetitelji znali potući i ispred krčme (lat. *ad bibendam*) pa se može pretpostaviti da su sjedili i na vanjskom dijelu, odnosno ispred zgrade.²² Dubrovčani u kasnom srednjem i ranom novom vijeku se nisu okupljali i zabavljali samo u krčmama (taverne, gostionice) već i u privatnim kućama, ali i ispred konoba u ljetnom godišnjem razdoblju, kada se zabavljalo uz pokoju čašu vina. Isto se tako nakon ribarenja znala upaliti vatra uz more, pa bi se i napravila večera na otvorenom. Govor igrom, odnosno bacanje pošalica, posebice na temu žena i slično, uz vino i kartu, može ocrtati svakodnevni život stanovnika Dubrovnika za humanizma i renesanse.²³

4.1. POVIJESNA SVJEDOČANSTVA O KRČMAMA U DUBROVAČKOJ REPUBLICI

Povjesničar Gordan Ravančić u svojoj monografiji „Život u krčmama srednjovjekovnog Dubrovnika“ (2001.) navodi kako se koristio kaznenim spisima, kao temeljnim izvorima njegova rada, od polovice 14. do sredine 15. stoljeća i koji su mu poslužili da detektira izolirane događaje u krčmama i aktivno ili pasivno sudjelovanje krčmara/ krčmarica u njima.²⁴ U tim su izvorima krčme bilježene

20 D. ROLLER 1951: 157–158.

21 G. RAVANČIĆ 2001: 12–43.

22 G. RAVANČIĆ 2001: 55, 76–79.

23 Z. JANEKOVIĆ RÖMER 1994: 10.

24 G. RAVANČIĆ, 2001: 13, 17.

pod nazivom *taverna, stragnum ili canipa*. Svakako je potrebno naglasiti razliku između ova tri naziva pa tako *taverna* najviše odgovara značenju krčme, *stragnum* je bio uglavnom vinski podrum u privatnom vlasništvu, van gradskih zidina, a *canipa* je označavala svojevrsno skladište odnosno vinsku konobu.²⁵ Kao što je prethodno spomenuto, rijetkost je bila da su krčmari ujedno bili i vlasnici krčme, ali se iz jedne krčmarske oporuke može vidjeti da je postojala mogućnost da je dio inventara u krčmi njihovo vlasništvo. Tako se navodi sljedeće: " ..Krčmar Nikola je posjedovao 13 vrčeva, 2 kotla za kuhanje, 1 tavu, 2 željezna ražnja i jedan lonac za vješanje kotla iznad vatre.." ²⁶ Dalje, u drugoj se oporuci navodi sličan sadržaj u kojem je Živko Raduljević imao svoju bačvu octa u prostorijama krčme gosp. Matije Crijevića. Sljedeći izvori svjedoče situacijama kada se zabava pretvori u tučnjavu pa se tako navodi primjer kaznenog spisa u kojem se opisuje slučaj krčmarice Dobre, koju je istukao vlastiti muž Guilermo u krčmi gdje je radila. Naime, krčmarice su se često dovodile u vezu i s lakim moralom pa se daje pretpostaviti da se Guilermu nije sviđalo što mu je supruga na lošem glasu pa ju je istukao na njenom radnom mjestu.²⁷ Piće je bila glavna atrakcija za odlazak u krčmu, kao i dobro društvo i razmijena informacija. Uz to, najčešće se i kockalo i kartalo, a i tuklo zbog rezultata. Bilo je i glazbe, plesa i frulaša. Jedni bi se zbog alkohola odali zabavi i veselju, dok bi drugi zapali u javnu sablast, pa se tako u izvorima spominje i slučaj jednookog krčmara Bogoje, koji je zbog pijanstva istukao svoju kolegicu, krčmaricu Stanku jer mu nije htjela više dati alkohola na dug, a u drugom je izvoru isto Bogoje obilježen u negativnom kontekstu jer je pijan, u kasnim noćnim satima, ušao u tuđu kuću jer je mislio da je njegova.²⁸ Isto je tako zabilježen slučaj u kojem je pijani Pasko Marinelli, nakon zatvaranja krčme, pjevao ljubavne pjesme gospi Rozi pod prozor pa je završio na sudu. Najčešće se vesela atmosfera u krčmi mijenjala u onu nasilniju zbog pijanih razgovora, uvreda na račun mana, neplaćenih dugova, kartanja, kocke, povlačenja za bradu i drugih oblika koji proizlaze kao posljedica zabave i dokolice Dubrovčana u razdoblju humanizma i renesanse.²⁹

5. ZAKLJUČAK

Prebacivanjem fokusa historiografije s pisanja političke povijesti na društvene strukture i strukture mentaliteta, buja interes za svakodnevnim, običnim životom ljudi iz prošlosti. Tako se javlja i interes za dokolicom, konkretno u ovom slučaju, svakodnevnom zabavom u Zlatno doba Dubrovačke Republike, za humanizma i renesanse. Starije je stanovništvo najčešće svoje slobodno vrijeme ispunjavalo zajedno s društvom i glazbom u krčmama, dok su mladi tražili zabavu u kasnim satima na dubrovačkim ulicama. Dokoličariti se moglo na razne načine, od kartanja i kocke, do pijančenja i plesanja pa sve do posjećivanja prostitutki koje su pružale svoje seksualne usluge kao vid zabave. Mladi su plemići često, zbog svojih noćnih avantura, upadali u probleme pa bi morali odsjesti u tamnicama nekoliko dana ili mjeseci, ali se tadašnja vlast nije previše opterećivala zabranjivanjem njihovih oblika zabave jer se na to gledalo kao mladenački hir. U konačnici, zahvaljujući ovim fragmentima svakodnevice možemo dobiti jasniju sliku mentaliteta renesansnog dubrovačkog čovjeka i društva koji ga okružuje, čovjeka koji još uvijek nije dosegao sofisticiraniji oblik zabave i dokolice i koji je manje kontrolirao svoje emocije bijesa, veselje ili nasilje kao što je to u današnjici.

25 G. RAVANČIĆ, 2001: 75.

26 G. RAVANČIĆ, 2001: 57.

27 G. RAVANČIĆ 2001: 70–71.

28 G. RAVANČIĆ 2001: 82.

29 G. RAVANČIĆ 2001: 91–92.

BIBLIOGRAFIJA

MONOGRAFIJE

- P. BURKE, 1991 – Peter Burke, *Junaci, nitkovi i lude*, Zagreb: Školska knjiga, 1991.
- R. HARRIS 2006 – Robin Harris, *Povijest Dubrovnika*, Zagreb: Golden marketing, 2006.
- Z. JANEKOVIĆ-RÖMER 1998 – Zdenka Janeković-Römer, *Okvir slobode: dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*, Dubrovnik: HAZU, 1998.
- J. LUČIĆ 1979 – Josip Lučić, *Obrti i usluge u Dubrovniku*, Zagreb: Institut za hrvatsku povijest, 1979.
- J. LUETIĆ 1997 – Josip Luetić, *Brodari i pomorci Dubrovačke Republike*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1997.
- M. PANTIĆ 1967 – Miroslav Pantić, *Humanizam i renesansa*, Cetinje: OBOD, 1967.
- G. RAVANČIĆ 2001 – Gordan Ravančić, *Život u krčmama srednjovjekovnog Dubrovnika*, Zagreb: Dom i svijet, 2001.
- D. ROLLER 1951 – Dragan Roller, *Dubrovački zanati u XV. i XVI. stoljeću*, Zagreb: JAZU, 1951.
- B. STULLI 1989 – Bernard Stulli, *Povijest Dubrovačke Republike*, Zagreb: Arhiv Hrvatske, 1989.

ČLANCI U ČASOPISIMA

- Z. JANEKOVIĆ-RÖMER 1994 – Zdenka Janeković-Römer, „Post tertiam campanam“ – Noćni život Dubrovnika u srednjem vijeku, *Anali*, sv. 32, 1994, str. 7–14.
- B. KREKIĆ – Bariša Krekić, 1988, Slike iz gradske svakodnevice: prilozi proučavanju života u Dubrovniku u doba humanizma i renesanse, *Anali*, sv. 26, 1988, str. 7–27.
- G. RAVANČIĆ 2000 – Gordan Ravančić, Javni prostor i okolica u kasnosrednjovjekovnom i renesansnom Dubrovniku, *Anali*, sv. 38, 2000, str. 56–64.

ZBORNICI I UREDNIČKA DJELA

- S. F. FABIJANEC 2009 – Sabine Florence Fabijanec, Ludus zardorum: moralni i zakonski okviri kockanja na Jadranu u srednjem vijeku, *Na rubu zakona. Društveno i pravno neprihvatljiva ponašanja kroz povijest*, ur. S. Miljan, Zagreb, 2009
- G. RAVANČIĆ 2004 – Gordan Ravančić, Prostitucija u kasnosrednjovjekovnom i renesansnom Dubrovniku, *Gradske marginalne skupine u Hrvatskoj kroz srednji vijek i ranomoderno doba*, ur. Tomislav Popić, Zagreb: Dies Historiae, 2004, str. 89–107.